

5. Кучер О. Розгром збройної внутрішньої контрреволюції на Україні в 1921-1923 рр. / О. Кучер. – Х.: Вид-во Харківського ун-ту, 1971. – 172 с.

6. Щербатюк В.М. Селянський повстанський рух в Україні 1917–1921 років: українська історіографія: Дис... д-ра. іст. наук: 07.00.06 / В.М. Щербатюк; Київський національний університет ім. Т. Шевченка. – К., 2012. – 489 с.

7. Демартіно А.П. Повстанський рух в Середньому Подніпров'ї України (1918 – середина 1920-х рр.): Автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / А.П. Демартіно; Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова. – К., 2015. – 24 с.

8. Петриченко К. До питання про селянський повстанський рух (березень 1917 – серпень 1919 рр.) в Київській губернії: поняття, періодизація, типологія, причини й витоки (тези з доповіді на конференції «Історія трудового народу» / К. Петриченко // Політономія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://politonomia.org.ua/page/dopytannia-pro-selianskyi-povstanskyi-rukh>. – Назва з екрана.

ФОРМУВАННЯ ПРАВОВИХ НОРМ У СФЕРІ СВОБОДИ МИРНИХ ЗІБРАНЬ В ПЕРІОД УНР

СВЯТНЕНКО Анна Петрівна,

аспірант кафедри конституційного права

юридичного факультету Київського

національного університету імені Т. Шевченка

Перемога Лютневої (1917 р.) демократичної революції докорінно змінила суспільно-політичну ситуацію на всіх без винятку теренах колишньої імперії, сприяла не баченому до тих пір піднесенню національно-визвольних рухів та активізації суспільно-політичного життя країни. З перших днів Лютневої революції, особливої гостроти набули соціально-політичні процеси в Україні та дуже скоро наблизились за своєю сутністю до рівня національної революції. Українська революція 1917-1920 рр. як явище, як суспільний феномен мала глибоке коріння, була зумовлена цілою низкою історичних закономірностей і, по праву, зайняла своє місце серед визвольних процесів Європи і всього світу. За століття гноблення і експлуатації російським самодержавством в українському народі нагромадився гігантський потенціал протесту, не примиреного прагнення до волі, жагучого бажання самому розпоряджатись власною долею [1, с. 373]. Життям в ті дні на порядок денний невпинно ставилося питання про відновлення національної державності українського народу. Біля витоків цього процесу стояла створена на початках березня 1917 року Українська Центральна Рада, спочатку як громадсько-політичний орган, а згодом як національний представницький орган, до якого перейшли законодавчі повноваження.

Логічно, що саме в документах (актах) Української Центральної Ради (далі – УЦР) найбільш повно та концентровано відображено весь спектр розвитку конституційних ідей та поглядів в Україні того часу, які за тих революційних умов набували якісно нового наповнення та звучання в порівнянні з попереднім періодом свого розвитку.

Важливе значення в процесі розвитку та утвердження конституційних ідей в Україні на етапі її становлення як автономного утворення мали Перший та Другий Універсали

Української Центральної Ради. Так, Першим Універсалом УЦР фактично було проголошено автономний статус України, визнано необхідність прийняття власних законів для самостійного регулювання суспільних відносин на українських землях тощо. Другим Універсалом УЦР фактично було легалізовано відносини між УЦР та Тимчасовим урядом на засадах визнання автономії України в складі Росії.

Як бачимо, два зазначених документа не містили в собі положень щодо правового статусу особи і права на мирні зібрання, зокрема, проти саме вони встановили курс на побудову держави на основі демократичних цінностей.

Що стосується Третього Універсалу, то частина його положень вже стосувалась питання правового статусу громадян новопроголошеної Республіки (встановлено 8-ми годинний робочий день, відмінено смертну кару, підтверджено такі громадянські права та свободи, як свобода «слова, друку, віри, зібраннів, союзів, страйків, недоторканості особи і мешкання, право і можливість уживання місцевих мов у зносинах з усіма установами»), національним меншинам призначено «національно-персональну автономію для забезпечення їм права і свободи самоврядування в справах їх національного життя» [2].

Безпосередньо Третій Універсал проголошував «в Українській Народній Республіці має бути забезпечено всі свободи, здобуті всеросійською революцією: свободу слова, друку віри зібрань, союзів, страйків, недоторканості особи і мешкання, право і можливість уживання місцевих мов в зносинах в усіма установами» [2].

Четвертим універсалом підтверджено всі демократичні свободи, проголошені Третім Універсалом [3].

Важливо зазначити, що паралельно, після прийняття Третього Універсалу, в УЦР було розпочато активну роботу по підготовці і прийняттю необхідних для функціонування держави законів, в т.ч. і Конституції Республіки.

Підсумком розвитку політичного процесу в Україні, започаткованого весняними подіями 1917 року, стало прийняття УЦР 29 квітня 1918 р. Конституції Української Народної Республіки (Статут про Державний устрій, права і вольності УНР). Конституція УНР 1918 р. складалася із 83 статей (параграфів), що були логічно об'єднані між собою у вісім розділів: «Загальні постанови», «Права громадян України», «Органи влади Української Народної Республіки», «Всенародні Збори Української Народної Республіки», «Про Раду Народних Міністрів Української Народної Республіки», «Суд Української Народної Республіки», «Національні союзи», «Про часове припинення громадянських свобод».

Конституція УНР, ухвалена 29 квітня 1918 р. визначала, що громадянин УНР і ніхто інший на її території не може бути обмежений у правах слова, друку, сумління, організації, страйку, оскільки він не переступає при тому постанов карного права (ст. 17) [4]. Як бачимо, Конституція не передбачала безпосередньо права на мирні зібрання, але закріплювала право на організації. Враховуючи конструкцію статті, яка закріплювала, що «громадянин УНР і ніхто інший на її території не може бути обмежений в правах ... організації...», а також нерозривний зв'язок цього права із свободою слова, друку, сумління, страйку, схилиємося до думки, що законодавець мав на увазі поняття «організації» в широкому розумінні, тобто право на свободу об'єднання в організації та право на організацію мирних зібрань.

Не дивлячись на ряд недопрацювань, які мали місце в тексті Конституції УНР 1918 р., її роль і значення для розвитку як національної державності, так і конституційних ідей в Україні, є безперечно великими [5, с. 23]. У цьому документі, незважаючи на надто складні умови його підготовки та прийняття, було увібрано з одного боку позитивний досвід законотворчої діяльності УЦР, з іншого – кращі надбання європейського та

американського конституціоналізму. Конституція УНР 1918 р. була однією з перших конституцій «другої хвилі», які з'явилися на європейському континенті.

На жаль, прийняття Конституції УНР відбулося буквально напередодні падіння Української Центральної Ради та встановлення режиму гетьмана Павла Скоропадського. За таких умов, про практичне застосування положень новоприйнятої Конституції УНР не могло бути жодної мови. Видані Гетьманом 29 квітня 1918 року «Грамота до всього українського народу» [6] та «Закони про тимчасовий державний устрій України» [7] мали за мету дещо інші цілі, ніж побудова конституційної демократичної держави з республіканською формою правління. У той же самий час, заради справедливості, слід окремо зазначити, що попри явний відступ від ідей республіканізму, а згодом і ідеї суверенності української держави, діяльність Гетьманату отримує різні оцінки (не тільки негативного плану), в тому числі і щодо розвитку конституційних ідей в Україні.

Надалі Директорія УНР прийшла на зміну Гетьманату (Українській Державі), який було повалено 14 грудня 1918 року. Посилаючись на військовий стан, Директорія фактично скасувала свободу зібрань, слова і друку. Будь-які збори могли відбуватись лише з дозволу штабу Осадного корпусу. Влада попередила, що несанкціоновані збори будуть розігнані, а організатори притягнуті до карної відповідальності. Заборонявся друк і розповсюдження різного роду прокламацій і відозв. Було скасовано робітниче законодавство Української Держави – обіжник міністра праці Ю. Вагнера від 24 червня 1918 р., що суттєво урізав компетенцію профспілок, права робітників на страйки та інші протести [8].

З огляду на викладене, варто зазначити, що саме діяльність УЦР періоду УНР у сфері закріплення основних прав і свобод людини і громадянина, у тому числі права на мирні зібрання можна охарактеризувати як ефективну. В той же час, певного занепаду у сфері прав і свобод людини та громадянина зазнало законодавство періоду Гетьманату та Директорії. В цьому контексті варто відмітити особливе значення Конституції УНР 1918 р., яку можна визначити як прогресивний акт у сфері захисту основоположних прав та свобод людини, який подекуди навіть випереджав свій час, хоча він і не передбачав безпосереднього гарантування свободи мирних зібрань. Поряд із цим, він реально міг би на конституційному рівні гарантувати практично повний каталог прав людини та основоположних свобод згідно міжнародних стандартів, що згодом були запроваджені Конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р.

Список використаних джерел:

1. Солдатенко В.Ф. Українська революція: концепція та історіографія. – К.: Пошуково-видавниче агенство «Книга пам'яті України», 1997. – 416 с.
2. Третій Універсал Української Центральної Ради. 7 листопада 1917 р. // Українська Центральна Рада. Документи і матеріали. У двох томах. Том 1. 4 березня – 9 грудня 1917 р. – К.: Наукова думка, 1996. – С.398-401.
3. Четвертий Універсал Української Центральної Ради// Українська Центральна Рада. Документи і матеріали. У двох томах. Том 2. 4 березня – 9 грудня 1917 р. – К.: Наукова думка, 1996. – С.102-104.
4. Конституція Української Народної Республіки від 29.04.1918 р. // Конституційні акти України. 1917–1920. Невідомі конституції України. – К.: Філософ.і соц. думка, 1992. – 269 с.
5. Яковлів А. Основи Конституції УНР / А. Яковлів // Розбудова держави. – 2002. – № 5. – С.21-26.
6. Універсал Гетьмана Павла Скоропадського // Українська суспільно-політична

думка в 20 столітті /Упоряд. Тарас Гунчак і Роман Сольчаник. – Б.м.: «Сучасність», 1983. – С.384-385.

7. Закони про Тимчасовий державний устрій України// Українська суспільно-політична думка в 20 столітті/Упоряд. Тарас Гунчак і Роман Сольчаник. – Б.м.: «Сучасність», 1983. – С.386-389.

8. Бойко О. Влада і місто: нариси життя Києва за Директорії УНР (грудень 1918 – січень 1919 рр.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://history.org.ua/JournALL/revol/revol_2013_9/13.pdf

КОРПУС СУДДІВ ХАРКІВСЬКОЇ, КИЇВСЬКОЇ ТА ОДЕСЬКОЇ СУДОВИХ ПАЛАТ ЗА ЧАСІВ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ

СЕРЕДА Ольга Вадимівна,
*к.ю.н., асистент кафедри історії
держави та права України і зарубіжних
країн Національного юридичного
університету ім. Я. Мудрого*

В умовах Лютневої революції судді Харківської, Київської та Одеської судових палат опинилися між «двох вогнів» – Тимчасового уряду та Центральної ради. Протилежні підходи до розбудови судової системи на території України суттєво позначилися на роботі судових установ та формуванні корпусу суддів. Склався дуалізм в організації та функціонуванні судової гілки влади в цілому.

Тимчасовий уряд відстоював ідею єдиного суду для всієї Росії за дореволюційним зразком. Головним доказом цього була заборона створення секретарства судових справ при затвердженні структури і складу Генерального секретаріату (вересень 1917 р.). Декларація Генерального секретаріату від 12 жовтня 1917 р. в справі організації судової системи в Україні підтвердила цю вимогу Тимчасового уряду. Згідно документу суд лише пристосовувався «до місцевого населення стосовно до нових форм життя на Україні» [1, с. 514-518].

Відтак судова система України була приведена у відповідність до першої редакції Судових уставів 1864 р. та скасовувалися усі судові установи, створені з ініціативи населення або місцевих органів, а в липні - усіх тимчасових судів. В українських губерніях діяли демократичні принципи судочинства: незалежність суду, незмінність суддів, участь у розгляді багатьох справ присяжних засідателів, рівність сторін, право на захист.

Водночас, відмежувавшись від подій у Петрограді, Центральна Рада рішуче стала на шлях формування власної судової системи. Ця ідея була висловлена в Декларації Генерального секретаріату судових справ від 10 липня 1917 р., якою окреслювалося коло його діяльності: «Завданням секретаріату в судових справах має бути підготовка судових інституцій на Україні до тих форм і того стану, в яким вони мають бути в автономній Україні. Ця робота має поділятися на підготовку справи українізації та демократизації суду і вироблення законопроектів, які б намітили форми суду, що відповідали б автономному ладові на Україні» [1, с. 487]. На виконання цього положення 3 листопада 1917 р. створено секретарство судових справ в складі Генерального секретаріату під керівництвом